

MİLLETLERARASI MÜNASEBETLERDE KUVVET MUVAZENESİ SİSTEMİ

Yazan : Dr. Türkkaya ATAÖV

I — KUVVET MUVAZENESİNİN HAREKET ETTİĞİ İLK PRENSİPLER

A. Devlet Sistemi :

Kuvvet muvazenesi hakkında yazmış olanlar bir devlet sisteminin mevcut olduğunu kabul ediyorlar. Friedrich von Gentz bu sistemin biri biriyle ilgisi olan komşu devletlerden kurulacağını yazıyor. (1) 1815'in Avrupa devlet sistemi Atlantik'ten Ural'a kadar uzanarak içine aşağı, yukarı elli devleti alıyordu. Bunların beşi (Büyük Britanya, Fransa, Rusya, Prusya ve Avusturya) büyük, dördü ikinci derecede (Portekiz, İspanya, Hollanda ve İsveç) ve geri kalanı da irili, ufaklı devletlerdi. Herhangi bir siyasi muvazene için birçok devletlerin katıldığı bir devlet sisteminin mevcudiyeti şarttır. Bir tek varlık bir toplum yapamayacağı gibi bir tek devlet te bir devlet sistemi yaratamaz. Bir devlet sistemi olmadan da muvazene mümkün değildir. Romalılar Eski Dünyanın bilinen toprakları üstünde merkeze bağlı koca bir imparatorluk kurdukları zaman kuvvet muvazenesinden bahsedilemezdi. Avrupa'da devlet sistemi kurulu - düzen halinde işlerken 1815 Uzak Doğusu bu sistemden mahrumdu. Mançu hakimiyeti altındaki Çin bütün komşularından çok üstün bir durumdaydı.

B. Sistemin Sınırları :

İkinci prensip bu devlet sisteminin büyüklüğü meselesidir. Sistemin belli bir sınırı olmalıdır. Diğer taraftan, muvazene yürüyebildiği takdirde, sisteme dahil olan devletlerin azamî sayısının tahdit edilmesine lüzum yoktur. Fakat, bazı yazarlar on - sekiz ve on - dokuzuncu asır Avrupasındaki devlet sistemini dünyanın geri kalan bölgelerinden ayırmışlardır. Gentz Avrupa devlet sistemini «Avrupa milletler topluluğu» diye

(1) Friedrich von Gentz, *Fragmenis on the Balance of Power*. London, 1806, s. 55.

hususî bir sınıfa sokuyor. (2) Dominique de Fourt de Pradt da Avrupa devletleri topluluğuna «Avrupa Cumhuriyeti» demenin doğru olacağı üstünde duruyor. (3) Maamafih, Avrupa devletlerinin sömürge edinmeleriyle sistemin sınırları da genişledi. Buna rağmen, 1790'larda İngiliz Hükümeti Karadeniz'de ilerleyen Rusları durdurmak için Türkiye'ye yardım etmek isteyince İngiliz muhalefet lideri Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa kuvvet muvazenesi sistemine dahil olmadığını ileri sürmüştü. (4)

Muvazene sisteminin daha çok Avrupa'ya istinat ettirilmiş olmasının bir delili de Martens'in hazırladığı ve 1800-1815 yılları arasındaki anlaşmaları ihtiva eden dört ciltlik derlemesinde 2900 sayfa tutan anlaşma metinlerinden 2800'ünün Avrupa devletlerinin kendi aralarında imzaladıkları anlaşmalara hasredilmesi ve ancak geri kalan yüz kadar sahifenin Avrupa'da bulunmayan devletlerle ilgili anlaşmaları ihtiva etmesidir. (5) On- sekiz ve on- dokuzuncu asır yazarlarının kuvvet muvazenesi için gerekli devlet sisteminde bir tecanüs aradıklarına şüphe yoktur. Meselâ, kuvvet muvazenesi yazarı olarak pek az tanınan Kant *Zum ewigen Frieden* adlı eserinde Avrupa sisteminde tecanüs üzerinde duruyor: (6)

«Fert için olduğu gibi, devletleri teşkil eden milletler için de, tabii halde ve kanunlardan yoksun olarak yaşamak, sadece komşulukları yüzünden bile, bir tehdit yaratır. Bu devletlerden herbiri, kendi güvenliğini teminat altına almak için, beraberce, herkesin haklarını sağlayacak şekilde, bir esas teşkilât kurmalarını isteyebilir. Böylece, bir devletler federasyonu kurulmuş olacaktır; bununla beraber bu Federasyona katılanlar bir tek ve aynı devlet meydana getirmiş olmayacaklardır.»

Yazarların sistemde tecanüs aradıkları anlaşılıyor. Fakat kuvvet muvazenesinin iyi işlemesi için böyle bir tecanüs şart değildir. Ancak devletler arasında siyasi mâzi ve kültür bakımından bir tecanüs mevcutsa kuvvet muvazenesi daha kolay işleyebilir.

(2) *Ibid.*, s. 69.

(3) Dominique de Fourt de Pradt, *La Prusse et sa neutralité*. London, 1800, s. 86.

(4) Hansard, *The Parliamentary History of England from the Earliest Period to the Year 1803*. London, 1806-1820, C. XXIX, s. 929.

(5) G. F. von Martens, *Recueil des principaux traités d'alliance, de paix, ... conclus par les puissances de l'Europe ... depuis 1761 jusqu'à présent*. Göttingen, 1817-1835.

(6) Immanuel Kant, *Ebedî Barış Üzerine Felsefi Deneme*. Terc.: Yavuz Abadan ve Seha L. Meray, Ankara - Ajans Türk Matbaası, 1960, s. 22 - 23.

II — KUVVET MUVAZENESİNİN GÂYELERİ

A. Bağımsızlığı Koruma :

Kuvvet muvazenesinin ana gâyesi bağımsızlığı koruma ve devletin hayatiyetini muhafaza etmektir. Fakat daha ilerde de işaret edileceği gibi, bağımsızlığı koruma kavramını «sulh» ve «status quo» kavramlarından ayırmak gerektir. Kuvvet muvazenesinin gâyesi hakkında fikir yürütmüş olanlar bağımsızlık üstünde duruyorlar. Meselâ, Lord Brougham kuvvet muvazenesi sisteminin «bütün gâyesinin milletlerin bağımsızlıklarını korumak» olduğunu yazıyor. (7)

Kuvvet muvazenesi teoristleri bir milletin bağımsızlığını korumak için de o milletin bir parçası olduğu bütün sistemi korumanın lüzumuna işaret ettiler. Bütün sistemi korumakla o sistemin parçası olan bütün birimler de korunmuş olacaktı. Muvazene sistemlerinin mâhir koruyucusu Prens Metternich hatıralarında bu konuda şunları söylüyor :

«Hiç bir devlet kendini tecrit edilmiş sayamayacağından devletler cemiyetini modern dünyanın en ana unsuru olarak görmek zorundayız... Modern cemiyette uzlaşma prensibi ve kuvvet muvazenesinin tatbikatı görünmektedir... Milletlerarası münasebetlerin kazanılmış haklara hürmet esasına bağlanması zamanımızdaki politikanın ruhunu temsil eder...» (8)

Kuvvet muvazenesinde ana gâye milletlerin bağımsızlığını koruması ve bu da bütün sistemi muhafaza etmekle korunacaksa, bu sistemdeki herhangi bir devletin diğerlerine nispetle kuvvetlenmesine mâni olmak üçüncü ve mantıkî bir adım olmalıdır. Gaspard de Rêal de Curban'ın dediği gibi, «kuvvet muvazenesi bir prensin büyüklüğünün onun komşusunun mahvolması veya küçülmesi demek olduğu prensibine dayanır.» (9)

Burada şuna işaret etmeli ki kuvvet muvazenesinin mevcudiyeti her devletin milli menfaatine aynı derecede hizmet etmez. O devlet muvazene kendi menfaatleri aleyhine bozulduğu zaman muvazene siyasetini desteklemeyi faydalı bulursa da istilâ ve ilhak imkânları çıktığı zaman muvazeneyi bozabilir.

(7) Lord Brougham, *Works*. C. VIII, London ve Glasgow, 1855 - 1857, s. 80.

(8) Richard de Metternich, *Memoires : Documents et écrits divers*. C. I, Paris, E. Plon et Cie, 1880, s. 30 - 31.

(9) Gaspard de Real de Curban, *La science du gouvernement*. C. VI, Paris, 1765, s. 442.

B. Sulh ve Status Quo :

Bazı yazarlar kuvvet muvazenesinin gâyesinin sulh ve *status quo* olduğunu söylüyorlar. Meselâ, Sidney B. Fay diyor ki :

«Kuvvet muvazenesinin ana gâyesi sulh ve *status quo*'yu muhafaza etmektir. Bu sistemin muvaffak olması için milletlerin statik durumlarını muhafaza etmeleri gerektir. Zaten, sistemin asıl zaafı da buradadır. Milletler aynı durumda kalmazlar; bazıları büyür, bazıları küçülür. Aralarındaki muvazene istikrarlı değildir ve bir çok unsurların tesiri altındadır.» (10)

Kuvvet muvazenesi sisteminin realiteleri yukarda iktibas edilen parçanın ilk cümlesindeki fikirle çatışmaktadır. İtalyan Rönesansından bugüne kadar Avrupa'nın son beş - yüz yıllık tarihi kuvvet muvazenesi sistemiyle harblerin kucak, kucağa yaşadığını gösteriyor. Kuvvet muvazenesi adına Beşinci Charles, On - dördüncü Louis ve Napolyon'a karşı sayısız harpler açıldı. Üstelik, Brougham, Vattel ve Gentz gibi kuvvet muvazenesi hakkında fikir yürütmüş olan teoristlerden başka Metternich, Talleyrand ve Castlereagh gibi tatbikatçılar da sulh ve *status quo*'yu kuvvet muvazenesinin ana gâyesi olarak kabul etmedikleri gibi harbi kuvvet muvazenesinin bir vasıtası olarak ilân ettiler. Bize kalırsa, kuvvet muvazenesi sistemi evvelâ milletlerin ve devlet sisteminin korunmasını gâye edinir ve bu sistemin yıkılmaması için harbi mubah görür. Şunu da eklemeli ki sulh muvazene sisteminin tabii sonuçlarından ve bu anlamda iki gâyelerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Sulh muvazene stratejisinin sonucu olarak geçici surette temin edilebilir.

Kuvvet muvazenesiyle sulh arasındaki ilgiye işaret ettikten sonra kuvvet muvazenesiyle *status quo* arasındaki bağa geçelim. Kuvvet muvazenesi hakkında yazmış olanlardan bazıları *status quo*'nun muhafazasının lüzumlu, diğerleri de lüzumsuz olduğuna kanidirler. Meselâ, on - sekizinci asırda Polonya'nın taksiminden sonra bazı yazarlar kuvvet muvazenesinin ana gâyesinin milletlerin bağımsızlığını korumak olduğuna göre bu taksimin muvazene prensiplerine aykırı bir hareket olduğunu ileri sürdüler. Meselâ, Metternich Polonya'nın taksiminin akıllıca bir siyaset olmadığını yazıyordu. (11) Diğerleri de Polonya'nın taksiminden sonra *status quo*'nun bozulmasıyla harbin önlendiğini yazdılar. (12)

(10) Sidney B. Fay, «Balance of Power», *Encyclopedia of the Social Sciences*. C. I, New York, Macmillan, 1937, s. 397.

(11) Metternich, *op. cit.*, C. II, s. 8 - 9.

(12) G. F. Leckie, *An Historical Research into the Nature of the Balance of Power in Europe*. London, 1817, s. 324 - 340.

Bu mesele kuvvet muvazenesinin prensiplerini bir an hatırlamakla daha çok vuzuha kavuşacaktır. Muvazene sisteminin ilk gâyesi devletlerin egemenliklerini korumaktır. Devlet olmayınca devlet sistemi de olmaz. Devlet sistemi olmayan yerde de kuvvet muvazenesi işlemez. Fakat, ihtilâf gene hâledilmiş sayılmaz. Zira «devletlerin egemenliklerinin korunmasından» başka, başka zamanlarda değişik şeyler kastedilmiştir. Bundan sistemdeki bütün devletlerin egemenliklerinin korunması mı kastediliyor? Yoksa asıl bel bağlanan, sistemde kilit mevkilerde olan devletler midir? Bütün devletlerin korunmasını şart koşan bir teorist kuvvet muvazenesinde *status quo*'ya inanıyor demektir. Yalnız bir kaçının hayatiyetini devam ettirmesini savunanlar ise *status quo*'yu bir kenara itiyorlar sayılır. *Status quo* prensibini tutanlar bir devletin diğerlerini ezecek kadar kuvvetlenmesine meydan verilmeyerek kuvvet muvazenesine hizmet edilebileceğini söylüyorlar. Maamafih, burada milletlerarası münasebetlerde dinamizmin rolünü, kuvvet ve zenginliğin bir yerden bir yere geçebileceğini ve ortaya yeni ve dinamik devletler çıkabileceğini hatırlamak gerektir.

III — KUVVET MUVAZENESİNİN VASITALARI

A. Uyanıklık :

Genel olarak, devletlerin egemenliklerini korumayı gaye edinen kuvvet muvazenesi sisteminin uyanık durmaya verdiği önem âşikârdır. Muvazene prensibine bağlı bir devlet adamı her devletin kuvvetini kestirmek ve gelişmeleri takip edebilmek için uyanık olmak zorundadır. Dış İşleri Bakanlığı ve ona bağlı temsilciler yabancı memleketlerdeki gelişmeler, icatlar, askerî hazırlık, iktisadî hamleler ve benzeri konuları yakından takip etmelidirler.

Tabii, uyanıklık her sistemin muhafazası için elzemdir. Kuvvetler muvazenesi sisteminde de uyanıklık o derece lüzumludur ki bu sistem hakkında fikir beyan etmiş olanlar uyanıklığın önemini belirtmek için azamî gayret sarfettiler. Brougham sulh zamanında bile yabancı memleketlerdeki iç gelişmeleri dikkatle ve devamlı olarak takip etmeyi tavsiye ediyordu. (13)

Bu ihtiyaç diplomasi mesleğinin müesseseleştirilmesiyle karşılandı. Brougham'a göre, karşılıklı temsilciliğin gelişmesi «kuvvet muvazenesi sisteminin arınmasına» büyük ölçüde yardım etmişti. Bugünün diploma-

(13) Brougham, *Works*. C. VIII, s. 17.

tı çeşitli uzmanların yardımını da gördükten başka yalnız temas ettiği hükûmet önünde temsilcilikle yetinmeyip basın ve türlü baskı gurupları gibi umumî efkârı ölçmeğe de gayret göstermek zorundadır.

B. «Böl ve Hükmet» :

«Böl ve hükmet» prensibi terazide ağır basan tarafın kuvvetini taksim ederek dengeyi sağlar. Bu usul rakiplerini bölerek zayıf tutmak gâyesini güden devletler tarafından tatbik olunur. On - yedinci asırdan itibaren Alman İmparatorluğunu bölmeğe çalışan Fransa'nın siyaseti, Birinci Cihan Savaşından sonra İngiliz - Fransız - İtalyan - Yunan blokunu ayıran Ankara Hükûmetinin tutumu ve Batı Avrupa devletlerinin arasına nifak sokmağa çalışan bugünkü Sovyet taktikleri «böl ve hükmet» prensibinin ifadeleridir. Gene aynı prensibe uygun olarak, Richelieu Alman Protestan prensliklerinin egemenliğini desteklemiş, Üçüncü Napolyon Güney Almanya'yı tutmuş ve İkinci Cihan Savaşından sonra Almanya'nın taksimi üstünde titizlikle durulmuştu.

C. Muvazeneyi Temin Eden Kuvvet :

Kuvvetler muvazenesi sisteminin terazinin iki kefesindeki ağırlıklardan başka, terazide muvazeneyi temin eden ibre yahut bir üçüncü kuvvete ihtiyacı vardır. Bu üçüncü kuvvetin gâyesi iki kuvvet yahut kuvvet gurubu arasındaki muvazeneyi temin etmektir. Üçüncü kuvvet mevcut taraflardan birini daimî olarak desteklemez; tek amacı kurulacak muvazenenin hangi siyaset veya ideolojiye hizmet edeceğini nazarı itibare alınmadan teminidir. Taraflardan biri diğerinin hayat ve emniyetini tehdit ettiği zaman üçüncü kuvvet zayıf tarafı tutarak muvazeneyi tekrar temin eder. Bu suretle, üçüncü kuvvet ağırlığını bazan bu tarafa, bazan da diğer tarafa verir. Üçüncü ağırlığın kefeleden hangisine yerleşeceği doğrudan doğruya o kefeleden nisbî durumuna bağlıdır. Üçüncü ağırlık her zaman daha hafif olan kefeyi doldurmağa çalışacaktır.

Üçüncü kuvvetin rolü Macaristan Kraliçesi Mari'nin Venedik ile ilgili olarak İngiltere'deki Büyükelçisine 1553'te yazdığı mektupta ilk defa olarak ileri sürülmüştü. İtalyanların Beşinci Charles ve Birinci Francois'dan korktuklarını ve bu iki kuvvet arasında muvazene temin etmek istediklerini yazıyordu. 1554'de Fransa Kralı İkinci Henri Venedik Büyükelçisine Venedik'in «muvazeneyi temin etmeğe çalıştığını (*tener le cose in equale stato*)» söylüyordu. Maamafih, bu üçüncü kuvvetin en klâsik misalini Büyük Britanya teşkil etmiştir. «*Cui adhaero prae-est* (kimi desteklersem o üstün gelir)» sözü Sekizinci Henry'ye atfedilir. Bu

İngiliz Kralının ikinci yahut üçüncü sınıf bir ressama yaptırdığı yağlı boya bir tablosu konumuz bakımından önemlidir. Bu resimde Sekizinci Henry'nin sağ elinde tuttuğu bir terazinin bir kefesini Fransa, diğerini de Avusturya doldurmakta ve kral sol elindeki bir ağırlığı her iki kefedenden birine bırakmağa hazır vaziyette beklemektedir. İngiltere'nin hem bir ada olup Kıt'a Avrupa'sından ayrı oluşu, hem de çok uzak kalmayı bu memlekete üçüncü kuvvet rolünü oynayabilmek için imkân vermişti. Hiç bir Avrupa devleti ile müşterek sınırı olmayan İngiltere hem daha çok hareket serbestisine kavuşuyor, hem de deniz kuvvetleri vasıtasıyla her memlekete kolayca yaklaşabiliyordu. Bu unsurlar İngiliz dış siyasetinde kuvvet muvazenesi an'anesinin yerleşmesini sağladı. William Camden Birinci Elizabeth idaresi altındaki İngiltere için şöyle diyor : «Fransa ve İspanya Avrupa terazisinin birer kefesiyse İngiltere de o terazinin ibresidir.» (14) On - dördüncü Louis evrensel bir kraliyet kurma iddialarıyla ortaya çıkınca hem İngiliz Hükûmeti, hem diğer hükûmetler İngiliz siyasetini Habsburglar ve Fransa'yı firenleyecek kuvvet olarak gördüler. İngiltere Amerika ve Rus devleri ortaya çıkıncaya kadar aynı siyaseti değişen kuvvet gruplarına karşı tatbik etti.

Churchill 1936 Martında bu konuda şunları söylüyordu :

«Dört - yüz yıldanberi İngiliz dış siyaseti Avrupa'da en kuvvetli, en mütecavizkâr ve en nüfuzlu devlete karşı cephe almak olmuştur... Bu yüzden, İngiltere her zaman şartları daha kötü olan şıki seçmiştir. İspanya'nın İkinci Philip'i, Fransa'nın On - dördüncü Louis ve Napolyon'u, Almanya'nın İkinci Wilhelm'i ile karşı karşıya gelen İngiltere'nin kuvvetli olan tarafı tutması çok daha kolayken her zaman daha zayıf tarafı destekleyerek daha az kuvvetli devletlerle iş - birliği yaptık ve Avrupa Kıt'asında askerî bir tiran olmağa heveslenen devleti mağlup ettik... Yanlız şuna dikkat etmeli ki İngiltere hangi devletin Avrupa'ya hükmetmeğe çalıştığına önem vermez. Bu devlet ister İspanya, ister Fransa Krallığı, ister Fransız İmparatorluğu, ister Alman İmparatorluğu, ister Hitler rejimi olsun. Siyasetimizin idareciler ve milletlerle bir ilgisi yoktur. En kuvvetli olan ve ilerde tahakküme hazırlanan devlete karşı cephe alırız. Bu sebepten, Fransız taraftarı ve Alman aleyhtarı diye tenkit edilmiş olmaktan korkmamalıyız. Durum değişik olsaydı pek âlâ Fransa aleyhtarı ve Alman taraftarı olabilirdik.» (15)

(14) William Camden, *Annales of the History of the Most Renowned and Victorious Princess Elizabeth, Late Queen of England*. London, 1635, s. 196.

(15) Winston Churchill, *The Second World War: the Gathering Storm*. Boston, Houghton Mifflin Co., 1948, s. 207 - 211.

Kuvvet muvazenesi prensibi bu muvazaneyi temin eden kuvvet (ibre) olmadan işlemez. Maamafih, bu üçüncü kuvvetin tek misali İngiltere değildir. İngiltere'nin coğrafi durumu böyle bir rol için ideal denebilecek şartlar yaratmışsa da diğer bazı Avrupa devletleri de muvazaneyi temin gayreti göstermişlerdir. De Réal bu siyasetin genel bir olay olup İngiltere'ye has kalmadığını haklı olarak ileri sürdü. (16) Meselâ, Favier Fransa'nın On - dördüncü Louis zamanında İngiltere ile Hollanda arasında muvazaneyi bulduğunu yazıyordu. (17)

On - sekizinci asırda İngiltere gibi terazinin ibresi olan bir devletin durumuna «mükemmel inziva politikası (*splendid isolation*)» deniyor. Böyle bir devlet kendini kendi arzusuyla tecrit etmiş sayılır. İcab edince zayıf kalan tarafa iltihak zorunda kaldığından daimî ittifaklara girmeğe yanaşmaz. Böyle bir devletin daimi dostları olmadığı gibi, daimî düşmanları da yoktur. İbre rolündeki devlet tam ortada durarak hangi kefenin ağır basmakta olduğunu sezme zorundadır. Kuvvet çatışmasında onun kefelere herhangi birine iltihakı sonucu tâyin edeceğinden bu devletin inziva durumu «mükemmel» olarak tasvir edilmektedir. Dış siyaseti akıllıca yürütüldüğü takdirde desteklediği devletlerden büyük menfaatler temin etmesi tabiidir. Maamafih, bu devletin, vaad edilen menfaat ve ödenen bedele rağmen, münasebetlerini kuvvet muvazenesine göre ayarlayarak bir kefedenden diğerine geçip durması bu devletin moral esaslara dayanarak tenkit edilmesine sebebiyet vermiştir. Bu yüzden, İngiltere bazen Avrupa devletlerini birbirine düşürüp hâkimiyetini ilerletmiş olmakla itham olunmuştur.

Bütün kuvvet muvazenesi sisteminde bu üçüncü devlet kilit mevkiyi işgâl eder. Zira onun takınacağı tavır kuvvet mücadelesinin sonucunu tesbit edecektir. Bu devlet hangi tarafın kazanıp, hangisinin kaybedeceğine karar veren bir hakem veya aracı durumundadır. Herhangi bir devlet veya devlet grubunun diğerlerini ezecek kadar kuvvetlenmelerine meydan vermeyip hem kendi, hem de diğer devletlerin egemenliklerine hâlel getirmedüğinden milletlerarası politikanın en kuvvetli unsurlarından biridir.

D. Muvazaneyi Temin Eden Kuvvetin Hareket Serbestisi :

Muvazaneyi temin eden kuvvetin, hattâ bütün devletlerin, dış siyaseti seyyal, hür ve oynak olmalıdır. Devlet adamları yeni muvazene-

(16) de Réal, op. cit., s. 443.

(17) Favier, Politique de tous les cabinets, C. II, p. 137.

nin icaplarına uygun olarak eski bağlarını çabucak kesebilmek ve yeni bağlar kurmak zorundadırlar. Devletler, muvazene icaplarına göre, çabuk taraf değiştirebilmelidirler. Kuvvet muvazenesinin hüküm sürdüğü on - sekizinci asır dış politikada seyyaliyet konusunda zengin misallerle doludur. İngiltere'nin 1713'ten sonraki dış politikasına bir göz atalım. İngiltere 1715'de Barrier Anlaşmasıyla Fransa'ya karşı Avusturya ve Hollanda ile ve 1716'da da Avusturya ile ittifak yaptı. İspanyol tehlikesini karşılamak gayesiyle İngiltere 1717'de Hollanda ve Fransa ile birleşti. Bu ittifaka 1718'de Avusturya da katıldı. 1721'de İngiltere ve Fransa eski bağlarını kopararak bu defa İspanya ile ittifak yaptılar. 1725'de İngiltere, Fransa ve Prusya Avusturya'ya karşı cephe aldı. 1725'in sonuna doğru İngiltere İspanya ve Fransa ile ittifakını yeniledi. 1731'de İngiltere Avusturya ile tekrar bir anlaşma imzaladı. 1739'da eski müttefik İspanya'ya harb ilân etti. Yirmi - altı yıl gibi kısa bir zamanda devletlerin bu kadar sık ve kolay taraf değiştirmesi kuvvet muvazenesi sisteminin belirli vasıflarındandır. Bu seyyaliyet kuvvet muvazenesi için şarttır.

Seyyaliyet prensibi iki bakımdan tenkide uğramaktadır. Bunlardan birincisi Faşizm ve Komünizm gibi diktatorya ile idare edilen memleketlerin dış politikalarını daha kolay değiştirmek suretiyle daha seyyal olabilecekleri ve murakabe sistemine dayanan demokrasilerde ise bu seyyaliyetin mevcut olamayacağı iddiası ve ikincisi de kuvvetler muvazenesi prensibinin gayriahlâki esaslara dayandığı inancıdır. Mutlakî ve diktatorya idarelerinde dış siyaseti ilgilendiren kararların daha çabuk alındığına şüphe yoktur. Teşkilâtı itibariyle dış politikasıyla ilgili kararları gerektiği anda alamayan bir hükûmet kuvvet muvazenesi sistemine kolayca intibak edemez. Hele rakibi olan devletlerin, diktatorya rejimini tatbik etmekte olduklarından, dış politikalarını zamanın şartlarına uydurarak yeni siyaset ve taktikleri tatbik etmeleri demokratik hükûmetleri daha güç bir duruma sokmaktadır. Meselâ, Komünist Partisi Genel Sekreteri ve Partinin Merkez Komitesi Presidyumunda en nüfuzlu üye olan Nikita S. Kruşçov değişen şartlara uymak için gerekli kararları hemen alıp tatbik edebilme imkânına sahipken Temsilciler Meclisi ve Senatodan müteşekkil Kongre ile Amerikan umumî efkârını geniş çapta nazarı itibare alan Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı dış politikada sık ve kolay manevralar yapmamaktadır. Demokrasi daha yavaş yürüyen bir sistem olmasına rağmen demokratik bir hükûmetin dış politikasında katılaşmış kalmağa mahkûm olduğunu ileri sürmek mübalâğalı olur. İngiliz dış politikasının seyri bu kanaati desteklemektir. Öyleyse, ancak, bir diktatorya bir demokrasiye nisbetle kuvvet muvazenesi ve seyyaliyet prensiplerine daha kolay intibak eder denebilir.

Kuvvet muvazenesini temin edebilmek için bir anlaşmayı daha mürekkebi kurumadan yırtıp atmak icap edebilir. Bu ihtiyaç kendini gösterdiği zaman anlaşmayı bir kenara koymakta vakit kaybetmemek gerekir. Lord Brougham böyle bir siyaseti samimiyetsizlik veya döneklik yerine «bitaraflık» la tasvir ediyor. Ona göre, kuvvetler kültür, din, ırk ve dil bakımından yakınlık hissettikleri memleketlerle daimi dostluk çabası içinde bulunacaklarına kuvvet muvazenesi sisteminin icaplarına uyarak bitaraf hareket etmeli ve zayıf tarafa meyletmelidirler. Brougham şöyle devam ediyor :

«Bütün tâli menfaat ve tarafgirlik unutulurak herkesin emniyetini tehlikeye koyan tedbirlere karşı birleşmek şarttır. Genel emniyet uğruna herhangi bir devletle daha evvelce yer alan, hattâ sürüp gelen bir çatışma unutulmalıdır.» (18)

Kuvvet muvazenesi tarihi yerine getirilmemiş sözler, yırtılan anlaşmalar ve zayıf dostluklarla doludur. Milli menfaat bir devletin bu şekilde hareketini icab ettiriyorsa takip edilmesi gereken başka yol yoktur.

E. Kuvvet Muvazenesinin Müphemiyeti :

Kuvvetler muvazenesi prensibine mekanik açıdan bakılacak olursa milletlerin kuvvetlerini ölçüp mukayese etmek gerekmektedir. Milletlerin kuvvetleri ise coğrafi durumları, tabii kaynaklarının zenginlik derecesi, endüstriyel kapasitesi, nükleer kudreti, askerî hazırlığı, teknolojik gücü, askerî liderlerinin ehliyeti, nüfuslarının bugünkü durumu ve istikbali, milli karakterleri, morâl durumları, idarecilerinin kalitesi, dış politikalarının ne dereceye kadar başarılı olduğu ve idarecilerinin eldeki vasıtalarla gâyeler arasında nasıl bir âhenk kurdukları gibi türlü kıstaslarla ölçülür. Ancak bütün bu vasıflar nazarı itibare alınıp tartıya vurulursa hangi devletin diğerlerinden kuvvetli olmağa yüz tuttuğu ve muvazene-yi bozmakta olduğu meydana çıkar. Diğer taraftan, böyle bir hükme varmak kolay değildir. Meselâ, bir memleket topraklarının büyüklüğü o memleketin genel gücünde ne dereceye kadar rol oynar? On - dokuzuncu asırda Osmanlı İmparatorluğu ile İspanya geniş topraklara sahip oldukları halde Avrupa'nın en zayıf devletleri arasına giriyorlardı. Çin Halk Cumhuriyetinin nüfusu 650, Hindistan'ın 400 milyonu bulması güçlerini arttıran mı, yoksa azaltan bir unsur olarak mı mütalâa edilmeli? Sonra, Yugoslavya'nın mı, yoksa Romanya'nın mı milli morâli daha sağlam addedilmelidir? Nükleer silâhların ortaya çıkmasından sonra konvansiyonel silâhları ne dereceye kadar nazarı itibare almalı? Bütün bu

(18) Brougham, op. cit., C. II, s. 293.

faktörlerin biribirine olan üstünlüğü nedir? İngiltere'nin muayyen tipte beş - yüz denizaltısı Japonya'nın nüfus fazlalığına nisbetle daha büyük bir kuvvet midir? Burada gaye milletlerarası münasebetlerde kuvvet mefhumunu incelemek olmadığından misallere son vererek şunu belirteyim ki kuvvet muvazenesi sisteminin en belirli vasıflarından biri de kuvvetin müphem oluşu ve zor mukayese edilışıdir. Bu husus iki millet biribirine rakip durumda olduğu zaman bile kendini gösterdiğinden kuvvetleri ölçülecek devletlerin sayısı arttıkça müphemiyet de artar. İşte o zaman her devletin yalnız kendi kuvveti ile müttefiklerinin değil, hasımlarının da kuvvetlerini inceden inceye hesaplaması gerekmektedir. Değişik bir medeniyete mensup milletlerin güçlerini kestirmek oldukça rizikolu bir meseledir. İngiltere ve Fransa gibi devletlerin kuvvetlerini bile tesbit etmenin müşkül olduğu meydandadır. Çin ve Japonya'nın kudretini doğruya yakın olarak tahmin etmek daha bile güçtür. Kaldı ki güç mukayeseesi yapanlar hangi devletin ne zamana kadar hangi tarafta kalacağından da emin değildirler. Sulh zamanındaki ittifaklara dahil olan devletler harb zamanında biribirlerinin karşısına çok değişik ittifaklarla çıkabilirler. Meselâ, Birinci Cihan Savaşından hemen önce İtalya'nın Fransa, İngiltere ve Rusya'ya karşı Almanya ve Avusturya ile imzaladığı üçlü ittifaka sadık kalıp kalmayacağı belli değildi. 30 Temmuz 1914'e kadar da Rusya'nın Balkanlarda Avusturyaya karşı cephe alıp almayacağı sarıh değildi. Nitekim, o gün, Almanya'daki İngiliz Büyükelçisinin verdiği rapora bakılırsa Rusya harbe girmek istemiyordu. (19) İngiliz Büyükelçisinin bildirdiğine göre, Viyana da aynı kanaatteydi. Birinci Cihan Savaşına İngiltere'nin bile Fransa ve Rusya'nın yanında gireceği kat'i değildi. İngiliz Dış İşleri Bakanı 1 Haziran 1914 tarihinde Avam Kamarasında yaptığı bir konuşmada İngiltere'nin şu veya bu devlet lehine harbe girmek tasavvurunda olmadığını bildiriyordu. İngiliz Dış İşleri Bakanı Sir Edward Grey 22 Kasım 1912'de Londra'daki Fransız Büyükelçisi Paul Cambon'a yazdığı bir mektupta bu fikri şöyle anlatmıştı :

«Son yıllarda Fransız ve İngiliz deniz ve kara uzmanları zaman, zaman fikir teatisinde bulundular. Bu temasların her iki hükûmetin de ilerde vuku bulması muhtemel bir silâhli tecavüz karşısında biribirlerine yardım hususunda hareket serbestilerini kısımayacağı anlaşılmıştır. Uzmanlar arasındaki bu temaslar her iki hükûmeti de bağlamadığı gibi bağlaması da icab etmez...» (20)

(19) **British Documents on the Origins of the War : 1898 - 1914.** C. XI, London, His Majesty's Stationary Office, s. 361.

(20) **Collected Diplomatic Documents Relating to the Outbreak of the European War.** London, His Majesty's Stationary Office, 1915, s. 80.

Berlin'deki İngiliz Büyükelçisi 30 Temmuz 1914 tarihli raporunda Fransız Büyükelçisinin İngiliz siyasetinin karanlıkta kalışından şikâyetçi olduğunu yazıyordu. (21) Maamafih, bu müphemiyet kuvvet muvazenesi sisteminin bir zaafı olmaktan çok kuvvetidir. Devletlerin birbirlerinin niyetlerinden kat'i olarak emin olmamaları ve bir ittifaktan diğerlerine kolaylıkla geçmeleri milletlerarası politikada oynaklığa imkân vermekte ve bu müphemiyet harb ihtimallerini azaltmaktadır.

F. Karşılıklı Büyüme :

On - sekiz ve on - dokuzuncu asırlarda devletlerden biri topraklarını çoğalttığı zaman kuvvet muvazenesini muhafaza etmek için diğerlerinin de büyümesi sık sık başvurulan bir çareydi. Yalnız, kuvvet muvazenesi prensibini destekleyen devlet adamları karşılıklı büyüme siyasetini daha çok bir devletin büyümesine mani olamadıkları zaman tatbik ediyorlardı. Bu siyasete *reciprocal compensation* (22), *proportional aggrandizement* (23), *proportional mutual aggrandizement* (24) yahut *accroissemens proportionnels* (25) adları verildi. Değişik tabirlerle ifade edilen bu teoriye göre, bir devletin büyümesi diğerlerine de aynı şekilde büyüme hakkı tanınmalıydı. Bu çok defa büyük devletlerin küçük devletlerin topraklarına sahip çıkmalarıyla sonuçlanıyordu. Bu da kuvvet muvazenesi prensibinin bazen yalnız büyük devletler tarafından idare edilmekle kalmayıp aynı zamanda büyük devletler çıkarına kullanıldığını gösteriyor. «Karşılıklı büyüme» siyasetinden bir çok devletlerin değil, ancak bir kaç devletin faydalanabileceği âşikârdır. Yalnız, bir çok Avrupa devletlerinin Afrika, Asya ve Pasifik'e sarkarak büyüme imkânları buldukları on - dokuzuncu asır buna bir istisnadır. Bozulan kuvvet muvazenesini tekrar temin için bir kaç büyük devletin küçük devletlerin zararına karşılıklı büyümeleri diğer muvazene usulleri işlemez hâle geldiği zaman başvurulan bir yoldur. Devletler hukukçularının devletler hukuku ile kuvvet muvazenesinin yakın ilgisini bildikleri halde devletler hukukunda «karşılıklı büyüme» siyasetine yer vermemiş olmaları böyle bir siyasetin genel olarak tasvibe lâayık görülmediğini gösteriyor. Buna rağmen, karşılıklı büyüme siyaseti, tatbikata dayanarak milletlerarası münasebetlerde bir gerçek olarak yer almıştır.

(21) *British Documents*, op. cit., s. 361.

(22) Geoffrey Bruun, *Europe and the French Imperium : 1799 - 1814*. New York ve London, 1938, s. 36 ve 38.

(23) Brougham, op. cit., C. VIII, s. 8.

(24) Ross J. S. Hoffman ve Paul Levack, *Burke's Politics*. New York, 1949, s. 407.

(25) *Le Droit International*, s. 11.

1648 Westphalia Anlaşmasıyla küçük Alman prensliklerinin İsveç, Bavarya ve Brandenburg arasında bölünmesi «karşılıklı büyüme» siyasetinin bir sonucudur. 1713 Utrecht Anlaşması ilk defa olarak «karşılıklı büyüme» siyasetini kuvvet muvazenesinin belirli bir metodu olarak kabul etti. Anlaşma Avrupa ve müstemlekelerdeki İspanyol topraklarının «Avrupa muvazenesini temin» (*ad conservandum in Europa equilibrium*) maksadıyla Hapsburglar ve Bourbonlar arasında bölüneceğini yazıyordu. Polonya'nın 1772, 1793, 1795, hattâ 1939'da bölünmesi aynı siyasetin icabı oldu. İlk üç taksimde Polonya topraklarının bir kısmının herhangi bir devlet tarafından gaspı diğer devletleri daha zayıf durumda bırakıp kuvvet muvazenesini bozacağından Avusturya, Prusya ve Rusya Polonya'yı kendi aralarında taksim ederek dengeyi eski haline getirmeğe çalıştılar. Metternich de Avusturya'nın Paris Büyükelçisiyken 26 Şubat 1808 tarihli mektubuyla Avusturya Dış İşleri Bakanı Stadion'a şu tavsiyede bulunuyordu :

«Napolyon'un Osmanlı İmparatorluğu aleyhine gelişmesine mani olmak için Rusya ile bir anlaşmaya varamazsak ikinci hâl çaresi olarak Osmanlı İmparatorluğunun taksiminde aktif bir rol almamız icab etmektedir... Napolyon'un Osmanlıları yıkmasına mani olunamazsa bu taksimde kendimize düşen payı almamız şarttır.» (26)

Taksim yapılmadan evvel toprakların zenginliği ve nüfus kesâfeti nazarı itibare alınıyordu. 1815 Viyana Kongresinde kurulan bir istatistik komisyonu bölünecek toprakları nüfus ve kalite bakımından incelemekle görevlendirilmişti. On - dokuzuncu asrın ikinci yarısıyla yirminci asrın başlarında karşılıklı büyüme siyaseti sömürgelerin tevzii ve tesir sâhalarının tesbitinde de kendini gösterdi. Bilhassa Afrika ile ilgili çeşitli çalışmalar büyük sömürgeci devletlerin tesir sâhalarını ince teferuatına kadar izah ediyordu. Meselâ, 1906 Anlaşması Habeşistan'daki Fransız, İngiliz ve İtalyan menfaatlerini eşit olarak koruyordu. İran'daki İngiliz - Rus rekâbeti de 1907 Anlaşmasının güney İran'da İngiltere'ye, kuzey İran'da da Rusya'ya eşit imtiyazlar tanımasıyla hâll edildi. Bugün Kore, Vietnam ve Almanya gibi memleketlerin komünist ve batı nüfuzu altındaki bölgeler olarak ikiye bölünmesi de «karşılıklı büyüme» siyasetinin bir devamı gibi görünüyor.

Bu siyasetin prensipleri, kendini açık olarak göstermese bile, her türlü siyasî anlaşmanın hiç değilse gerisinde yer almaktadır. Kuvvet mu-

(26) Metternich, *op. cit.*, C. II, s. 160 - 166.

vazenesi sisteminin hüküm sürdüğü her devrede hiç bir millet karşılık olarak aynı menfaatleri temin edeceğine emin olmadan karşısındaki millete siyasî menfaatler teminine yanaşmaz. Siyasî uzlaşmayı (*compromise*) gaye edinen diplomatik müzakerelerdeki pazarlığın gemisinde birlikte büyüme siyasetinin ana prensipleri yatar.

G. Harb Gücünün Arttırılması :

Kuvvet muvazenesini tekrar kurmak için bir milletin başvurabileceği en müessir usul silâhlı kuvvetlerini rakip milletin silâhlı kuvvetlerinin mertebesine çıkarmaktır. Silâhlanma yarışı istikrarsız ve dinamik bir kuvvet muvazenesinin tipik metodudur. Şüphe, emniyetsizlik ve korku arttıkça hükûmetlerin savunma bütçelerine ayırdıkları meblâğ da yükselir. Birinci Cihan Savaşından hemen önce İngiliz ve Alman deniz kuvvetleriyle Fransız ve Alman kara kuvvetlerinin rekâbeti ve bugünkü Doğu-Batı silâhlanma yarışı istikrarsız bir muvazenenin tabii sonuçlarıdır.

Napolyon harblerinden sonra, daimî sulh kurulmasa bile kuvvet muvazenesini istikrarlı bir duruma sokabilmek için rekabet halindeki milletlerin silâhlarını orantılı olarak azaltma gayreti görüldü. Bunlar arasında belki en muvaffak olanı 1922 Washington Deniz Anlaşmasıdır. Bu anlaşmaya göre, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Japonya, Fransa ve İtalya deniz kuvvetlerini orantılı olarak azalttılar.

Yirminci asrın ikinci yarısında kuvvet muvazenesini tekrar kurmak için başvurulan tek usûl askerî hazırlıktan ibaret olmayıp endüstriyel kalkınma, vatandaşların hayat seviyesinin yükselmesi ve nükleer alandaki gelişmeleri de içine alır.

H. İttifaklar :

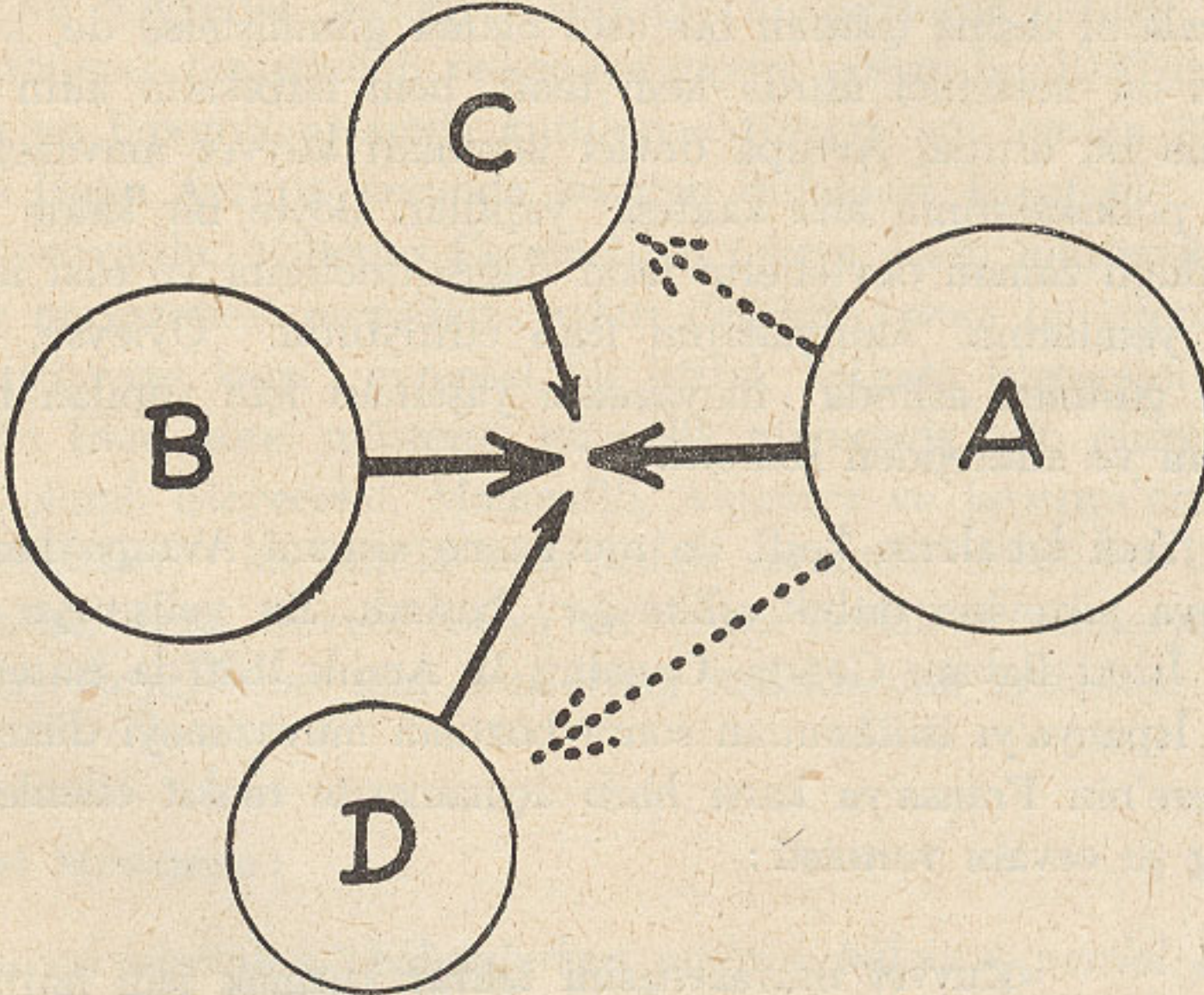
Kuvvet muvazenesi tekrar kurmanın bir yolu bir milletin kendini geçen rakibine yetiştirmek için kendi gücünü arttırmak ise diğer bir yolu da ittifaklar yapmak suretiyle kuvvetini çoğaltmaktır. Kuvvet muvazenesi daha çok on - altıncı asırdanberi bir milletin dünya hegemonyası kurmağa çalışan ikinci bir millete karşı diğerleri ile ittifak yapması şeklinde anlaşılıyor. Bu suretle, A'dan gelen tehlikeye maruz kalan B gene A'dan kuşkulanan C, D ve E'ye yanaşiyor. Hegemonya kurmağa çalışan devleti durdurmak için her devletin kuvvetlerinin tam olarak eşit olmasına lüzum yoktur. Muhtelif bloklara ayrılan büyük devletlerin «aşağı yukarı eşit» kuvvetlere sahip olması kâfidir. Vattel bu fikri şöyle açıklıyor :

«Dördüncü Henri'ye göre, kuvvet muvazenesini muhafaza et-

Halbuki çok kuvvetli bir devletin hegemonyasına mani olmak için ittifaklara girişmek daha basit ve daha âdilâne bir metoddur.» (27)

Bütün devletler arasında kuvvet bakımından tam bir eşitlik sağlanamayacağına göre, dengenin ittifaklar suretiyle sağlanması tabiidir. Bu suretle, A'dan daha zayıf olan B ve C ittifak yaptıkları takdirde A kâhlar, hattâ daha fazla, kuvvetli olabilirler. Öyleyse, ittifak kuvvet muvazenesini kurmak için başvurulan en önemli vasıtalardan biridir. Sir Robert Walpole ittifaklar hakkında şöyle demişti :

«İttifaklar o kadar çok tecrübe edilmiştir ki faydasına şüphe yoktur. Zayıflar kuvvetlilere karşı ancak iyi düşünülüp tatbik edilen anlaşmalar sayesinde karşı koyabilirler... İttifakların en samimisi karşılıklı menfaate dayanan ittifaklardır. İnsanlar korktukları, nefret ettikleri, zararını gördükleri ve fırsat geçince taarruzlarını yenileyeceğinden emin oldukları kimselere karşı kolayca birleşirler. Bugün İngiltere ile Avusturya'nın durumu da böyledir. Her ikisi de büyüyen Fransa'dan korkmakta, nesillere intikal eden rekabeti hissetmektedirler. Fransa İngiltere veya Avusturyayı istilâ etmeğe kalkarsa bunun her ikisine de aynı zamanda vurulan bir darbe olacağından ve İngiltere ile Avusturya birbirinden ayrıldıkça daha kolay mahvedilir bir hale geleceğinden eminiz.» (28)

(27) Emmerich de Vattel, *The Law of Nations*. C. III, Washington, 1916, s. 251.

(28) Hansard, *Parliamentary History*. C. XII, s. 168 - 169.

Hapsburgların büyümesine mani olmak için Birinci François'nın Osmanlı İmparatorluğu ve Sekizinci Henry ile yaptığı anlaşmalar hegemonya kurmak isteyen bir devlete karşı ittifak aktetmek suretiyle kuvvet muvazenesini büyük çapta yerine getiren ilk modern örneklerden biridir. On - yedinci asrın ikinci yarısında On - dördüncü Louis'nin hegemonya kurma teşebbüsleri diğer Avrupa devletlerini İngiltere ve Hollanda etrafında topladı. 1789 Fransası ile Napolyon'a karşı yapılan harpler kuvvetli bir devletin hegemonyasına karşı durabilmek için girişilen ittifaklara çeşitli örnekler veriyor. Kuvvet muvazenesi sisteminde çok defa birbirlerine karşı cephe alan iki ittifak kurulur. Bunlardan bazen biri, bazen de ikisi birden emperyalist gâyeler peşinde koşabilir. Birinci ittifakın gâyeleri emperyalist olduğu takdirde, ikinci ittifak bu gayelerin tahakkukuna mani olmağa çalışır. Eğer iki ittifak da emperyalist maksatlar peşindeyse birbirlerine mani olup, kendi maksatlarını yerine getirmeğe gayret ederler. Fransa ve İsveç bir tarafta, Avusturya da diğer tarafta olmak üzere yapılan otuz yıl harplerinde hem İsveç, hem Avusturya genişlemek arzusundaydılar. 1713 Utrecht anlaşmasından 1772'de Polonya'nın ilk defa olarak taksimine kadar yapılan sayısız ittifaklar Utrecht anlaşmasının kurduğu ve bir yandan İsveç kuvvetinin azalması, diğer yandan da Prusya, Rusya ve İngiliz kuvvetinin artmasıyla bozulan muvazenevi devam ettirmek istiyordu. On - sekizinci asırda yapılan ve tekrar bozulan bu çeşitli ittifaklara bakanlar diplomasiyi normal mülâhazaların dışına çıkararak bir usul olarak görmüşlerse de, kuvvet muvazenesi on - sekizinci asırda hem teori, hem tatbikatta altın çağını yaşadı. Gene bu asırda, Avrupa devlet adamları kuvvet muvazenesi prensibini dış politikalarının ana kaidesi yaptılar. Böyle bir kaide muvazene bozulduğu zaman devletlerin taraf değiştirmelerini ve eski ittifaklardan çıkıp yenilerine katılmalarını icab ettiriyordu. Öyleyse, ittifaka ihanet gibi görünen aslında muvazenenin yaşaması için yapılan bir taktik, manevra ve stratejiden ibaretti.

Yeni kıt'aların keşfi ile muvazene sistemi Avrupa'dan başka bütün dünya yüzeyine tatbik edilmeğe başladı. Bu gelişmeye evvelâ İngiliz Dış İşleri Bakanı George Canning 12 Aralık 1826'da işaret etti. Fransa'nın İspanya'yı istilâsından sonra bozulan muvazenevi düzeltmek için İngiltere'nin Fransa'ya karşı harb açmamasını tenkit edenlere karşı Canning şu cevabı vermişti :

«Kuvvet muvazenesini tekrar kurmak için harpten başka bir yol yok mudur? Kuvvet muvazenesinin yerine çakılı ve hiç değişmeyen bir standardı mı vardır? Bu standart medeniyet ilerledikçe ve ortaya yeni milletler çıktıkça daima değişmez mi? Bir - buçuk asır evvel kuvvet muvazenesi Fransa, İspan-

ya, Hollanda, Avusturya ve İngiltere arasında oluyordu. Bir kaç yıl sonra, Rusya Avrupa politikasında önemli yerini işgal etti. Gene bir yıl geçtikten sonra, Prusya da bu sisteme girdikten başka sistem içinde ağır basan bir devlet oldu. Böylece, kuvvet muvazenesi aynı prensiplerle tatbik edilmesine rağmen başvurulan usuller değişti ve çoğaldı. Artık sistem daha çok sayıda devletleri nazarı itibare alıyor ve terazinin bir kefesinden diğerine aktarılan devletlerin adedi artıyordu... (Aynı şekilde,) Fransa'ya doğrudan doğruya tecavüz etmeden veya İspanyol toprakları üstünde bir silâhli çatışmaya gitmeden başvurulacak başka bir yol yok mudur?... Ben meseleye başka açıdan bakıyor ve bir hâl çaresi görüyorum. Fransa İspanya'ya hâkim olsa bile Hint adaları bu hâkimiyetin dışında kalacaktır. Yeni dünyanın mevcudiyeti eski dünyadaki muvazeneği temin edecektir.» (29)

Bütün dünya yüzeyine yayılan bu muvazene sistemi bilhassa Birinci Cihan Savaşında kendini gösterdi. Aşağı, yukarı her devlet iki taraftan birine aktif olarak katıldı. Birinci Cihan Savaşı Belçika ve Balkanlardaki muvazenenin bozulmasından korkulunca çıktı. Almanya muvazenenin temini için şart koşulan Belçika'nın bitarafılığına hürmet etmeyince kuvvet muvazenesi bozuldu. Balkanlarda Avusturya'nın Sırbistanı haklaması gene muvazeneği Rusya ve Fransa aleyhine bozuyordu. Birinci Cihan Savaşından sonra, Fransa Polonya, Çekoslovakya, Yugoslavya, Romanya ve Sovyetler Birliğiyle yaptığı anlaşmalarla dirilen Almanya'nın muhtemel tecavüzünü önlemeye gayret ediyordu. 1936'da Almanya, İtalya ve Japonya arasında kurulup «Mihver» adı verilen ittifak da Fransa ile Doğu Avrupa arasında kurulan ittifaklara karşı bir topluluğu temsil ediyordu. Milletler Cemiyetinin ortaya attığı müşterek güvenlik kuvvet muvazenesi prensibine aykırı değildi; yalnız bu prensibin muhtemel mütecavize karşı evrensel bir ittifak halinde işlemesini savunuyordu. Bu fikre göre, müşterek güvenlik mütecaviz kim olursa olsun otomatik olarak işleyecekti. Maamafih, Almanya ve Japonya'nın hegemonya teşebbüsleri karşısında eski ittifak sistemine dönüldü. İkinci Cihan Savaşından sonra, Sovyet Rusya'nın dünya ihtilâli ve emperyalizm emellerine karşı koyabilmek için Batı alemi ittifaklardan istifadeye başladı.

İ. Bölgesel Muvazene :

İttifak muvazenesinden bahsederken *inferior balance, partial equi-*

(29) *Speeches of the Right Honourable George Canning*. C. VI, London, 1836, s. 109 - 111.

librium yahut *regional balance of power* adı verilen bölgesel muvazeneye temas etmek gerekir. On - sekizinci asırda İtalya ve Almanya ile Baltık devletleri bölgesel muvazenenin örnekleri sayılır. Bölgesel muvazene sistemleri biribirinin yanında yahut karşısında yer alarak dünya muvazenesini meydana getirirler. Hem büyük, hem küçük devletler bölgesel muvazene ile yakından ilgilidirler. Bölgesel kuvvet dağıtımında meydana gelecek bir değişiklik büyük devletlerin dünya muvazenesindeki durumunu sarsabilir. Büyük devletler dünya muvazenesini kendi lehlerine çevirirken bölgesel muvazeneyi bozabilirler. Meselâ, Amerika'nın Pakistan'a, Rusyanın da Afganistan'a yardımı o bölgedeki muvazeneyi bu iki devletin komşuları aleyhine değiştirebilir. Aynı şekilde, Batı camiasının kuvvetlenmesini isteyen Fransa dünya muvazenesindeki menfaatleri icabı Almanya'nın kalkınmasına taraftar olduğu halde Almanya'nın kuvvetlenmesiyle bölgesel muvazene Fransa'nın aleyhine işleyeceğinden bir çıkmaz karşısında kalabilir.

I. Koalisyonlar :

İttifaklar kuvvet muvazenesi sisteminde sulh zamanında sık sık görülür. Koalisyonlar ise büyük harp krizlerinde ortaya çıkarlar. Bunların en ünlüleri On - dördüncü Louis, Napolyon, Beşinci Charles, 1914 - 1918 Merkez Devletleri ve 1939 - 1945 Mühver Devletlerine karşı kurulan koalisyonlardır. Şuna dikkat etmeli ki son dört - yüz yıllık tarih içinde ittifaklara sayısız misaller verilebilecekken aynı süre içinde ancak beş büyük koalisyon bahsedilebilir. Bir ittifak iki veya üç devlet arasında savunma veya saldırma maksatlarıyla yapılır. Koalisyon ise birkaç ittifakın birleşmesinden meydana gelir. Öyleyse, ittifak ile koalisyon arasındaki en önemli fark cesamet meselesidir.

Koalisyonların sık sık kurulamamasının bir sebebi koalisyon kurmanın güçlüğüne dayanmaktadır. Koalisyonlar kurulsa bile bunları devam ettirmek de müşküldür. 1792 - 1815 yılları arasında Fransa'ya karşı kurulan her koalisyon çözülmeye mahkûm oldu. Bu çözülmelere araya anlaşmazlıklar ve şüphelerin girmesi sebep olmaktadır. 1792 ile 1809 yılları arasında Fransa'ya karşı müteaddit defalar harp eden Avusturya sonra Napolyon'un müttefiki olarak 1812'de Rusya'ya karşı açtığı kampanyaya yardım etti. 1792 - 1795 ve 1806 tarihlerinde Fransa'nın düşmanı olan Prusya aynı Rus kampanyasına Napolyon'un müttefiki olarak iştirak etti. Daha sonra Prusya da Avusturya gibi, Fransa'ya karşı cephe aldı. İkinci ve üçüncü koalisyonlarda Fransa'nın düşmanı olan Rusya 1807 Tilsit Anlaşmasıyla Fransa'nın dostu oldu.

İttifaklarda olduğu gibi, koalisyonlarda da maksat büyüme emelleri

içinde olan devleti kendi hudutları içinde tutmaktır. Yalnız, koalisyonu icab ettiren hâllerde, ittifaklara nisbetle, tehlike daha büyük ve daha yakındır. İkisi arasındaki fark cesamet ve ihtiyaç bakımından okadar büyüktür ki ittifak yoluyla ve koalisyon yoluyla kurulan kuvvet muvazeneri diye iki ayrı metoddan bahsetmek kabildir. (30)

Büyüklik meselesi bir yana, ittifakla koalisyonun ikinci farkı devletler arasındaki dostça ve düşmanca münasebetlerin radikal bir şekilde değişmesidir. Meselâ, Napolyon'a karşı kurulan son koalisyonda Fransa'nın «tabii» düşmanları olan İngiltere, Avusturya ve Rusya'nın yanıbaşında Fransız anlaşma sistemine dahil olan İsveç, Prusya, İspanya ve bazı Alman ve İtalyan devletleri yer aldı.

J. Müdahale :

Uyanıklık ve ittifak yapma ihtiyacı bizi üçüncü bir ihtiyaca, icabettiği zaman müdahale ihtiyacına, sürüklüyor. Bu ihtiyaç kuvvet muvazenesi prensipleri hakkında fikir beyan etmiş olanları, bilhassa Lord Brougham'ı, bir tenakuzla karşı karşıya koyuyor. Brougham'a göre, muvazene sisteminin mührakı milletlerin egemenlik ve sulh içinde yaşama hakkını tanımaktır. Egemenlik ve sulhü korumak için müdahale ve harbe kalkışmak Brougham'a bir tezat gibi görünmektense de evvelâ müdahaleye lüzum kalmaması için her çareye baş vurulmasını ileri sürmekte ve sonra da «büyük tehlikeleri önlemek için» bunun zaruretini istemiyerek kabul etmektedir. (31) Öyleyse, bir devlet yanıbaşındaki hasmı kuvvetini arttırırken müdahale ve silâhla çatışmaya meydan vermemek için kendi kuvvetini de arttırmak yollarını arayacak ve ancak rakip devletin kuvvetinde âni ve beklenmedik bir artma olduğu takdirde silâhlı müdahale ile muvazeneyi kendi menfaatine uygun duruma sokacaktır. Meselâ, 1790'da Fransa'nın birdenbire büyüme temayülleri karşısında komşu devletlerin silâhlı müdahalesi bir zaruret haline gelmişti. Kuvvet muvazenesi hakkında yazmış olanlardan Vattel de aynı konudaki görüşlerini şöyle açıklıyor :

«Bir yabancı devletin başka bir devlete hukukî yollar dışında müdahalesi gerekmez... Kuvvetin kendi başına mevcudiyeti bir tehlike teşkil etmez; o kuvvete sahip devletin başkasına zarar vermek gayesinde olup olmadığını da incelemek gerekir... Böyle bir devlette adaletsizliğe kayış, hırs ya da komşularına hük-

(30) E. A. Walsh, ed., *History and Nature of International Relations*. New York, 1922, s. 98 - 99.

(31) Brougham, *op. cit.*, s. 82.

metme arzusu görüldüğü takdirde, diğer devletler kuşkulandırmakta haklıdır. Diğer devletlerin garanti istemeleri ve verilmemesi takdirde silâh kuvvetine baş vurmaları tabiidir.» (32)

K. Harb :

Kuvvet muvazenesini temin için başvurulacak yollardan biri de çok kuvvetlenerek komşularını tehdit eden devlete karşı silâh kullanmaktır. Harp bütün imkânlar suya düştüğü zaman kullanılan bir vasıta. On - yedi ve on - sekizinci asırların harpleri asrımıza nisbetle, iptidaî, küçük çapta ve mevziydi. Milliyetçilik şuuru iyice yerleşmediği için devlet askerlerin sadakatinden emin değildi. On - sekizinci asrın sınırlı savaşları sınırlı gayeleri icab ettiriyordu. Asrımızda kuvvetlenen milliyetçilik, ileri teknoloji, büyük ordular ve disiplin harbi gâyeleri sınırsız ve tahrip kudreti fazla olan bir vasıta haline soktu.

L. İtidal :

Kuvvet muvazenesi o muvazeneyi meydana getiren kuvvetler hayatta kaldıkça mümkündür. Terazî kefelerine konacak kuvvetler azalır yahut yok edilirse muvazene imkânı ortadan kalkar. Muvazeneyi bozmağa kalkışan devleti harble sıfıra indirmek gelecekteki muvazeneyi tehlikeye sokmak olur. Bu sebepten genişlemeğe mütemayil bir devleti kendi hudutları içinde zaptetmeğe çalışırken büsbütün zayıf düşürmek ortaya yeni bir muvazene problemi atmaktadır. Muvazene sisteminde kullanılacak devletleri büsbütün ortadan kaldırmamak bu sistemin belli başlı icaplarından biridir. Bu sebepten, herhangi bir harpten sonra kurulacak yeni muvazeneyi göz önünde tutarak düşmanı mağlûp etmek fakat bir hiçe indirmemek gerekir. Bu fikri Montesquieu şöyle ifade etmişti:

«Milletlerarasındaki hukuk muhtelif milletlerin sulh zamanında birbirlerine ellerinden geldiği kadar iyilik etmeleri ve harp zamanında kendi hakiki menfaatlerini feda etmeden birbirlerine mümkün olduğu kadar az zarar verme esası üzerine kurulmuştur.» (33)

Séguir Avrupa'da muvazeneyi temin etmek için Prusya'nın kuvvetinin hem artmaması, hem de azalmaması gerektiğine dikkati bekliyordu. Gene Séguir Yedi Yıl Savaşlarından sonra On - dördüncü Louis'yi Prusya'yı tamamen ortadan kaldırmağa teşebbüsle itham etti. Ona göre,

(32) Vattel, *op. cit.*, s. 18 ve 249.

(33) C. L. Montesquieu, *De l'esprit des lois*. Paris, Librairie Garnier Frères

«böyle bir şey olsaydı Avrupa'daki muvazene tamamen ortadan kalkacaktı.» (34) Burke de Fransa'nın tamamen çökmemesinin İngiliz millî menfaati ve muvazene sisteminin icaplarından olduğunu söylüyordu. (35) Bismarck da aynı sebepten 1866 Prusya - Avusturya karbinde Prusya zaferden emin olur olmaz harbin sonuçlandırılmasını ve Avusturya'nın tamamen yıkılmamasını tavsiye etmişti. Diğer yandan, muvazene sisteminin iyi işlemesi için küçük ve orta devletlerden çok büyük devletlerin hayatta kalmalarına dikkat edildiğini ekleyelim. Yalnız 1857 - 1939 yılları arasında Belçika'nın İngiliz siyasetinde oynadığı rol gibi, büyük devletlerin muvazene sisteminde vasıta olarak kullanılan bazı küçük devletlerin durumları müstesnadır. İkinci Cihan Savaşından sonra bazı büyük devletlerin küçük veya orta devlet seviyesine düşmeleriyle muvazene sisteminde zuhur eden aksaklık bu yazının daha sonraki bölümünde incelenmektedir.

IV. KUVVET MUVAZENESİ PRENSİBİ ZAMANIMIZDA İŞLİYOR MU ?

Kuvvet muvazenesi prensibi asrımızda meydana gelen üç büyük değişiklikten dolayı on - sekiz ve on - dokuzuncu asırlardaki gibi işleyememektedir. Bu üç büyük değişik (A) büyük devletlerin adedinin azalmasıyla muvazene prensibinin seyyâliyetini kaybetmesi, (B) muvazene terazisinde ibreyi meydana getiren devletin ortadan kayboluşu ve (C) mevcut devletlerin kuvvetlerini arttırabilmeleri için zaptedilebilecekleri yeni sömürgeler kalmayıdır.

A. Büyük devletlerin adedinin azalması ve muvazene prensibinin seyyâliyetini kaybetmesi :

Kuvvet muvazenesi prensibiyle ilgili olarak asrımızda en büyük bün-yevi değişiklik kuvvet terazisine vurulacak büyük devletlerin sayılarının azalmış olmasıdır. Otuz Yıl Savaşları sonunda yalnız Alman İmparatorluğunda 900 devlet vardı. 1648 Wes'phalia Barışı bunu 355'e indirdi. Napolyon'un müdahalesi bunların 200'ünü daha haritadan sildi. 1815'de Alman Konfederasyonu kurulduğu zaman da konfederasyona girecek ancak otuz - altı egemen devlet kalmıştı. 1815'te sekiz millet (Avusturya, İngiltere, İspanya, Fransa, İsveç, Rusya, Prusya ve Portekiz) büyük devlet olarak kabul edilmişti. İspanya, İsveç ve Portekiz'in bu ünvanı kısa

(34) Favier, *op. cit.*, C. II, s. 201 ve 297.

(35) Hoffman ve Levack, *op. cit.*, s. 408.

bir müddet sonra kaybetmeleri üzerine büyük devletlerin adedi beşe düştü. On - dokuzuncu asrın sonlarına doğru büyük devletlerin listesine İtalya, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya ilâve edildi. Birinci Cihan Savaşı başladığı zaman gene sekiz büyük devlet vardı : Avusturya, Fransa, Almanya, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, İtalya, Japonya ve Rusya. Birinci Cihan Savaşı Avusturya'yı tamamen, Almanya ve Rusya'yı da geçici olarak listeden çıkardı. Almanya ve Sovyetler Birliğinin sonradan ilâvesiyle İkinci Cihan Savaşının başında yedi büyük devlet vardı. İkinci Cihan Savaşının sonunda büyük devletler beş olarak (Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa ve Çin) kabul edildiyse de bu rakkam aslında en fazla üç olup Fransa geçmişteki, Çin de gelecekteki büyüklüğüne bakılarak büyük devletler câmiasına kabul edildi. Amerika ve Rusya'nın kuvveti diğer büyük devletlerinden çok daha üstün olduğundan bu iki dev büyük devlet yerine «süper devlet» demek daha doğru olur.

Böylece, büyük devletlerin adedinin ikiye inmiş olmasının kuvvet muvazenesi üzerinde büyük tesiri oldu. Kuvvet muvazenesi prensibinin kolayca işleyebilmesi için terâzinin kefelere konacak büyük ağırlıkların çok sayıda olması gerekir. Bu suretle, ağır basmağa hazırlanan bir devlet çok sayıda diğer ağırlıklardan ürkecek ve genişleme plânlarını ya terketmek, yahut da ileriye bırakmak zorunda kalacaktır. Terâzi kefelinde yer alan büyük ağırlıkların sayısı ne kadar çok olursa ittifak ve koalisyon imkânları o kadar çoğalır. İmkânlar çoğaldıkça da müphemiyet artar ve genişlemeğe yeltenen devletin hesapları yanlış çıkar. Hesapların yanlış çıkma ihtimali o devletin genişleme azmini kırar. Büyük devletlerin adedi çok olduğu zaman ittifak kombinezonları da çeşitli olacağından her devlet mümkün olduğu kadar az tehlikeyi göze almak zorundadır.

İkinci Cihan Savaşından sonra Amerika ve Sovyet Rusya en büyük iki kuvvet olarak birbirlerine karşı cephe aldılar. Bu suretle ortaya çok kutuplu bir sistem (*multipolarity*) yerine yalnız iki kutup (*bipolarity*) çıktı. Bu iki dev kendi kuvvetlerine dayanarak aralarındaki muvazeneği temin etmeğe çalışmaktadırlar. Diğer devletlerin ağırlıklarını şu veya bu tarafa eklemeleri muvazenede zikre değer bir değişiklik yapmamaktadır. Muvazenenin yalnız iki kutba istinad etmesi seyyâlist imkânlarını ortadan kaldırmaktadır. Küçük ve orta derecede kuvvetli olan devletler terâzinin kefelindeki ağırlıkların durumunu değiştirebilme kabiliyetini kaybettikten başka kuvvet muvazenesinin sıhhatli olarak işleyebilmesi için lüzumlu hareket serbestisini de kaybettiler. Şimdi bir çok devletler yerlerini iki büyük devden birinin etrafında almak zorundadırlar. Küçük ve orta büyüklükteki devletler bağlı buldukları bloklardan kendi

istekleriyle kolay, kolay ayrılamaz duruma geldiler. Blok değiştiren dört devleti misal olarak alıp bunların hangi şartlar altında bu değişikliği yapabildiklerine kısaca bakalım. Çin'in Batı blokundan ayrılıp doğu blokuna katılması ancak bir iç ihtilâl sonucunda mümkün olabilmıştır. Yugoslavya'nın Doğu blokundan ayrılmasına sebep Kominform'dan atılması olmuştur. Irak'ın batı camiasından çıkışı gene bir ihtilâlin neticesidir. Küba için de gene aynı sebep ileri sürülebilir.

Misâllere bakarak bir devletin bağlı bulunduğu bloktan ayrılabilmesi için ya o memlekette böyle bir ayrılmayı destekleyecek bir ihtilâlin çıkması yahut da o memleketin bağlı bulunduğu bloktan diğer üyeler tarafından çıkarılması gerektiği sonucuna varıyoruz. Maamafih, bu, Amerika ve Rusya süper-devletlerinin müttefiklerinden yüzde-yüz emin olacakları anlamına gelmez. Bu iki dev için asıl büyük mesele müttefiklerinin kendi siyasetlerini istekle mi destekledikleri, yoksa blokların içinde hiç bir zaman emniyet edilemeyen «mahpuslar» olarak mı kaldıkları meselesidir. Öyleyse, büyük devletler müttefiklerinin desteklerinden azamî istifade temin etmek istiyorlarsa siyasetlerini onların istekleriyle âhenkli kılmak zorundadırlar.

Bloklardan birinde yerlerini alan devletler bu bağlarını kolay, kolay koparamıyacaklarına göre, muvazene sistemindeki seyyâliyeti Arap devletleri, Hindistan ve Endonezya gibi tarafsızların ilerde elde edecekleri kuvvetlerle sağlamaları ihtimal dahilindedir.

B. Muvazenede İbre Durumundaki Devletin Kayboluşu :

Kuvvet muvazenesi sisteminin bünyesindeki ikinci değişiklik muvazenede ibre rolünü oynayan devletin ortadan kayboluşudur. Son teknolojik gelişmeler İngiltere'nin bu rolünü devam ettirmesine imkân bırakmamıştır. Amerikan donanması İngiliz donanmasının kuvvetini katbekat aştıktan başka hem deniz kuvvetlerinin eski önemi kalmamış, hem de İngiltere artık havadan korunamaz hâle gelmiştir. İngiltere terazide ibre rolünü oynarken en az diğer büyük devletler kadar kuvvetliydi. Halbuki, bugünün şartları altında, Batı blokunun ağırlığını 100 ve bu blokun içinde Amerika'nın ağırlığını 70 ve müttefiklerinin ağırlığının toplamını da 30 olarak kabul edersek, İngiltere'nin ağırlığı Amerikan blokundan çıkacak olsa bile Amerikan bloku gene ağır basacaktır. Burada önemli olan yalnız İngiltere'nin ibre rolünü kaybetmiş olması değil, ibrenin tamamen ortadan kaybolmasıdır. Her iki dev de yalnız kendi ağırlıklarına dayanarak terazideki kefelerde yerlerini tesbit ettiklerinden üçüncü bir kuvvetin mânâlı bir tesir icra etmesi imkânı azalmıştır. Arap devletleri, Hindistan ve Endonezya gibi memleketler bu

üçüncü kuvveti meydana getirme ümidi içindedirler. Yalnız, üçüncü kuvvetin terazide ibre vazifesini görebilmesi için aşağı - yukarı iki bloktan biri kadar kuvvetli olması gerekir. Zamanımızdaki tarafsız devletlerin böyle bir kuvvete sahip olmadıkları âşikârdır. Hiç değilse yakın bir gelecekte üçüncü kuvveti meydana getiremeyecekleri de söylenebilir. Çin Halk Cumhuriyeti, Brazilya, Hindistan ve Kanada gibi devletlerin iktisaden geniş ölçüde kalkınmaları ve, General De Gaulle'ün 28 Temmuz 1946'da teklif ettiği gibi, (36) «Batı Avrupa Birleşik Devletlerinin» tahakkukuyla çok - merkezli sisteme, ve dolayısıyla klâsik kuvvet muvazenesine, dönmek mümkün olabilir. Yalnız De Gaulle'ün teklifinin şu büyük mahzuru var : Batı Avrupa'nın Coğrafi durumu ve menfaatleri iki büyük dev arasında tarafsız kalmasına imkân vermeyecektir. Muhtemel bir silâhlı çatışma sonunda Batı Avrupa Amerikan blokunun zaferini candan dilemektedir. Coğrafi bakımdan da, Batı Avrupa memleketleri, isteseler bile, böyle bir çatışmaya seyirci kalamazlar.

C. Yeni Sömürgelerin Kalmayışı :

Kuvvet muvazenesinin bünyesinde üçüncü değişiklik mevcut devletlerin kuvvetlerini arttırabilmek için zaptedebilecekleri yeni sömürgelerin kalmayışıdır. Klâsik muvazene sisteminin işlediği devirde bazı Avrupa devletlerinin Amerika, Afrika ve Asya kıt'alarına akımları bu devletlere ilâve kuvvet kazandırdı. Belçika, Hollanda ve Portekiz gibi devletlerin bu şekilde kuvvetlenmeleriyle muvazene sistemine yeni kuvvet merkezleri girdi. Fakat asrımızda bu «sömürge dünyası» gittikçe kaybolmağa yüz tutmuştur. İngiltere'nin kendi isteğiyle Hindistan, Pakistan, Birmanya, Seylan, Mısır, Malaya ve Ghana'dan çekilişini Endonezya, Hindi Çini ve Afrika devletlerinin istiklâlini kazanması takip etmiştir. Sömürgelerinin ellerinden gidişi Avrupa devletlerini daha da zayıflatmış ve yeni kuvvet merkezleri haline gelmelerine mâni olmuştur. Muvazene sisteminin iyi işlemesi için gerekli yeni kuvvet merkezleri ancak istiklâline kavuşan bu yeni devletlerin endüstrileşmesi hattâ nükleer silâhlara sahip olmasından sonra ortaya çıkabilir.

(36) New York Times, 29 Temmuz 1946.